

A szólisták közül Rác István visszafogottan énekelt, Meláth Andrea mesterségesen egyénített hangszínnel kívánt érvényesülni a kisebb-nagyobb szólóegyüttesekben. Szépen illett egymáshoz színben-tónusban, sőt, zenei felfogásban is a szoprán és a tenor, mintha nekik mondott volna legtöbbet a partitúra, ők éltek volna át legmélyebben a szerzői mondanandó üzenetét, s közvetítésének felelősségét. Fennköltén szárnyalt Fekete Attila tiszta fényű hangja, és Szabóky Tündét hallgatva csak elismeréssel adózhatunk neki, amiért jól képzett hangját ilyen remek állapotban tartva úgy tudja megszólaltatni a szólamot, amely „eszi a hangot”, mintha semmifajta kényelmetlenséget nem jelentene számára. A szívhez szóló fordulatok meghittségének líraiságával egyenértékű volt tolmácsolásában a lelkes-radjongó, szárnyaló dallamok interpretálása,

melyekből sohasem hiányzott az erő. Manapság, amikor „megaprodukciók” jóvoltából századokkal korábban elképzelhetetlen monumentalitással találkozhatunk, külön feladatot jelent, hogy a klasszikus keretek között maximálisnak, a 19. század elején „emberfelettinek” érzettet úgy tolmácsolják, hogy napjaink más ingerküszöbvel rendelkező hallgatóságánál ugyanazt a hatást éri el. Éspedig nem valamiféle mennyiségi többlettel, hanem annak plasztikus kifejezésre juttatásával, ami iránt nem mennyiségi, hanem minőségi vonatkozásban vagyunk fogékonyak, s ez a meggyőző-ző-dés, ha úgy tetszik: a hit ereje. Valamiféle tartalmi intenzitás, amelyből árad a sze-mélyesség. Amikor az előadó együttes, mint egy test, egy lélek számára fontos gondolatot juttat el a publikumhoz. Tehát, nem csak a tolmács megbízhatóságával, meglegedve azzal, hogy a

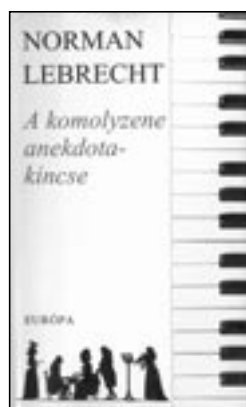
szerzői közlés és annak továbbított verziója között nincs eltérés, hanem őszinte lelkesedéstől áthatva. Erre kizárólag olyan apparátus képes, amely biztos szólamtudás birtokában, alapos műismerettel bíró irányítással rendelkezik. De, úgy tűnik, ez csak szükséges, de nem elégséges feltétel. Mintha minden meglett volna, csak az a „plusz” hiányzott volna, amitől aktuális-élővé válna a hang-zás, amitől Beethoven freskói ezer színben pompáznának, s a hangkép többdimenzióssá válna.

Ezzel a többlettel maradtak adósaink a koncert egyébként jól felkészült előadói – hogy fáradtság vagy indifferencia miatt, azt aligha lehet tudni. Mindenesetre, remélhetőleg nem azért, mert – valami-féle szellemi rövidzárlat következtében – nem tudta őket megérinteni a beethoveni nagyság.

Fittler Katalin

KÖNYV

Norman Lebrecht: A komolyzene anekdotakincse

Az Európa Könyvkiadó gyakran és szívesen jelentet meg sorozatot egyazon szerző műveiből, jóvoltából néha quasi összkiadásra is sor kerül.

Lehet, hogy ilyesmire készül Lebrecht írásaival is, akitől néhány év lefor-

gása alatt immár a harmadik kötetet adja ki. A „Művészek és menedzserek, avagy rekviem a komolyzenéért” és a karmestermítosszal foglalkozó „Maestro!” után a könnyedebb hangvételű olvasmányok kedvelőire gondolt, amikor Szilágyi Mihály válogatásában és fordításában komolyzenészekkel (zeneszerzőkkel és neves előadókkal) kapcsolatos anekdotagyűjteményt kínál olvasóinak.

Napjainkban, amikor az olvasás, mint tevékenység erőteljesen háttérbe szorul az ismeret- (még inkább: adat- és információ-) szerzés más módjaihoz képest, voltaképpen mindennek örülni kell, ami nyomtatvány.

Vagy talán mégsem? Netán még inkább meg kellene válogatni, hogy mit kínálunk olvasásra? A döntés felelőssége nagy – és utólag néha úgy tűnik, nincs okunk hozsannázásra. Mint például most is.

A borító fülszövege megtévesztő. Azt ígéri, ez a könyv „mindenekelőtt remek mulatság”. Végigolvasása után kiderül: adósunk maradt a szórakoztatással. Márpedig zárómondatában így kínálja az ajánló szöveg: „tanulságos és szórakoztató gyűjtemény”. Tömör véleményem szerint: NEM!

Lebrecht célja, saját szavai szerint, az volt ezzel a gyűjteménnyel, hogy a történetek által emberi arcot adjon egy évezred zenéjének”. Állítása szerint e könyv "elsőként kísérl meg módszeresen, hogy a zenét jelentős alkotóinak anekdotáin át közelítse meg. Rég elfeledett történeteket idéz fel és bemutat néhány eddig ismeretlen, hogy mérsékelje a zenei múlt ábrázolásában uralkodó aránytalanságokat”. A bevezető idézett mondataitól igazán elkomorul a zenei múlt értékeinek kedvelője. Eleve nem vállalkozhat ilyesmire innen-onnan kiragadott történetekkel – ráadásul, ezek segítségével ugyan hogyan

tudhatna mérsékelni bármiféle aránytalanságot?! Nem beszélve arról, hogy a mindenkori aránytalanság a recepcióban: egy-egy korszakra jellemző sajátosság, s anekdotákkal amúgy sem lehet „igazságot szolgáltatni”.

Hivatkozik Samuel Johnsonra, aki szótárának 1773-as, 4. Kiadásában az anekdotát „jellemző esetként, egyéni mozzanatként” jelöli meg. A jellemzőt szívesen értelmezném „tipikus”-ként, nem pedig kizárólag külsősegesen megkülönböztető funkcióban. Az egyéni is akkor tartanám valóban értékesnek, ha általa tényleg megtudnánk valami lényegit az illető személyéről. Márpedig az anekdoták egy része a szereplői vérmérséklete, illetve szituáció alapján csoportosítható – vannak éles nyelvű, frappáns személyek (ne nem csak ezért szeretjük őket, sőt!), míg mások gesztusa attól lehet mosolygató, hogy az adott szituációban tűnik furcsának. Egy idő után pedig már nemigen tudunk még csak mosolyogni sem a „lejáratott” eseteken, amikor valamilyen félreértés következtében kerül sor soha-nem-tisztázható megjegyzésekre. (Amelyeket, voltaképp, nem is lenne

érdemes tisztázni, mert lényegükből adódóan: jelentéktelenek.)

Lebrecht még lexikális olvasmányoknak is felrója, hogy nem tartalmazznak „valamirevaló történeteket” – nos, ilyenek közül az ő válogatásában is keveset találunk. Azt pedig, hogy a „zenei alkotó személyiségét teljességgel érdektelennek tekintik a műveihez képest”, azért időszerrűtlen leírnia, mert épp a közelmúltban kezdett polgárjogot nyerni az oral history – annak ellenére, hogy (gyakran spontán) visszaemlékező jellegéből adódóan néha nagyobb zavart tud kelteni pontatlan információival, mint amekkora problémát bármiféle személyes információ hiánya jelentett volna. Nem kétséges: az anekdota speciális műfaj – minden bizonynyal vannak olvasók, akik kedvelik a hírességekkel kapcsolatos apró írásokat. Igenám, de itt felmerül az irodalmi igényesség kérdése. Vagyis, hogy akkor tud csak igazán hatásos lenni az anekdota, ha frappáns tartalma adekvát formát kap. Erre pedig, sajnos, kevés példát találunk Lebrecht gyűjteményében. És ami nincs jól megírva, azt aligha lehet jobbá-fordítani! Így aztán egy sereg se füle, se farka történet bosszantja a gyanútlan-jóhiszemű olvasót. Amikor hibázunk, divatos azzal elütni, hogy „én is ember vagyok”, vagy, ahogy újabban szólással lett: „én is emberből vagyok”. Mintha az ember kizárólag az istenségek vagy hősök selejtes-torz mása lenne, afféle hibagyűjtemény! Aki ezt természetesen tudja elfogadni, az kevésbé bosszankodik azokon a „terhelő” apróságokon, amelyek azt példázzák, hogy a hírességek is – ilyen értelemben emberek. Aki etikusabban fogja fel a dolgot, szomorúan regisztrálja a „Krisztusból is bohócot csináló”, a szépet, nemest, fennköltet lealacsonyító történeteket.

A háború előtti évek kedvelt viccében a vendég panaszára, miszerint legyet sütöttek a kalácsba, a pincér azt válaszolja, hogy így is több benne a mazsola. Nos, ebben az anekdotagyűjteményben kifejezetten kevés a mazsola. Ráadásul, feltételezni lehetne, hogy nem csak a zenetörténetben jártasak forgatják, tehát előfordul, hogy valakiről kizárólag ilyen „görbétükör” szerű ábrázolás alapján kap képet némely olvasó. NB., ez nem azonos a karikatúrával, ahol valakinek a legmarkánsabb jellegzetességét hangsúlyozzák! Itt esetlegesek az elrajzolások – kellő tájékozottság híján az olvasó nem tudja az ere-

detihez viszonyítani. Vagyis, tanításról szó sem lehet, még az információérték is megkérdőjelezhető, a történetek hitelességével kapcsolatos bizonytalanság következtében.

Akkor tehát? Mondhatjuk, hogy alkalmas az időfelesleg eltöltésére (de kinek van manapság?! – művelődéstörténeti értéke aligha több a bulvárlapok hasonló jellegű színes sztorijainál. Mert az, hogy a többnyire lapos történetek „nagy nevekkel” estek meg – aligha javít számottevően a minőségükön.

A kötet beosztása a szereplők életének időrendjét követi, Arezzói Guidótól Msztyiszlav Rosztropovicsig. Minden szereplőről – szándéka szerint sommásan – pársoros „ismertető” ad; néha alap-információkat, máskor specialitásokkal traktál. Nem akartam hinni a szememnek annak olvastán, hogy Don Carlo Gesualdóról szóló információként ezt tartja a legfontosabbnak: „olasz madrigalista és gyilkos”. Arnold Schönberget pedig így jellemzi: „bécsi komponista és látnok.” Johann Sebastian Bachról írott összegzését „érdemes” teljes egészében idézni: „Eisenachban született, egy olyan családban, amely hét nemzedéken át mintegy hatvan hivatásos muzsikust adott a világnak. 1723-tól haláláig a lipcei Tamás-templom karnagya volt. Zenéjétől eltekintve Bach élete egyhangú volt, személyisége nem különösebben érdekes; kevés bizalmas emlék maradt utána”. Ezzel szemben Hans Werner Henzéről megelégszik annak közlésével, hogy „német marxista zeneszerző”.

Az anekdoták 100%-os hitelességeért senki sem szavatolhat – azonban tárgyi tévedésekkel nem kell még ingoványosabbá tenni a megszépítő messzeség megbízható-konkrét adatait-dokumentumait.

Mozarttól – a magyar nyelvű szakirodalomban például a Kovács János által összeállított Mozart breviáriumból – tudjuk, hogy gyermekkorában irtózott a trombita hangjától. Lebrechtnél ennek „variánsa” szerepel, amennyiben a trombitát kürttel cseréli fel (téveszti össze?). Ráadásul, feltüntetve az anekdota eredetét, közlőként megjelöli „Johann André Schachtner, salzburgi udvari muzsikust” – aki egyébként (Andreas Schachtnerként) a salzburgi udvar trombitása volt. Az ilyesfajta tárgyi tévedések azért kifejezetten kártékonyak, mert utólag helyesbítésre, helyreigazításra nemigen van mód.

Igényes irodalmi kiadónál megjelent könyvben természetesen fájdalmasabbak a figyelmetlenségből bennefejtett hibák (márpedig az Európa dolgozói, mint Borbás Mária: A bűnbak bégetése, avagy gyöngyszemek a papírkosárból című könyve óta nyilvánvaló: érzékenyek a félrefordításra, képzavarra és hasonlókra).

Itt valószínűleg nem mindig tudtak mit tenni – „hívek” maradtak az eredetihez. De azért George Sand keresztneve egyszer mégiscsak hibásan jelent meg nyomtatásban (132. oldal), ráadásul, a zsvajt is szokatlan ly-nal látni...

De hogy ne csak a hibákkal foglalkozunk, következzenek egy igazi „mazsola”!

Charles Ives nevével olvasható - jóllehet, a történet Schönbergről többet árul el. Íme: „Schönberg 1951-ben bekövetkezett halála után özvegye elküldte Iveséknak a feljegyzést, melyet férje hagyatékában talált. Ez áll rajta:

Él egy nagy Ember ebben az országban – zeneszerző.

Megoldotta, hogyan tanulhat úgy, hogy közben megőrzi önmagát.

Nem tűri a hanyagságot.

Nem szorul rá, hogy elfogadja a dicséretet vagy a kritikát.

Ives a neve.”

Ez valóban értékes zenetörténeti adalék!

Mindent összevetve, a könyv azért veszélyes, mert félrevezető.

Aki látja a szép kiállítású, gondos munkát, könnyen arra gondol: szórakoztatva tanító (zene)irodalmi olvasmánnyal van dolga. Amikor megveszi (netán nem is saját használatra, hanem ajándéknak, esetleg diáknak), már késő.

Hasznosan-tanulságosan, és/vagy szórakoztatóan is eltölthető időt vesz el olvasójától, aki – amennyiben komolyan veszi a benne leírottakat – akár jólétesültnek is tarthatja magát, tehát elhiszi, hogy elolvasása által többet tud a zenéről, a zenészekről. És akinek nincs kialakult értékmérője, könnyen abba a tévhitbe eshet, hogy nemcsak lehet, de szabad is viccelődni komoly dolgokkal.

Kevésbé tartanám „kártékonynak”, ha rendszeresen sok zenei kiadvány jelenne meg, s így az olvasmányokban biztosan eligazodó, nemcsak jólétesült, hanem művelt közönség kellőképp gyakorú lenne annak megítéléséhez, hogy hol a helye ennek a zeneirodalmi „sztármagazinnak”.

Fittler Katalin